

Πέτρος Ν. Στάγκος

Στοιχεία διάγνωσης της «ταυτότητας» του κυπριακού προβλήματος*

Οι προοπτικές «αξιοποίησης» τους
με αφορμή την πρόσφατη επίσκεψη
του κ. Α. Παπανδρέου στην Κύπρο

I- Στη διάρκεια των είκοσι δύο χρόνων (1960- 1982) που η διένεξη με επίκεντρο το καθεστώς της ανεξαρτησίας του κυπριακού κράτους διατηρεί αναλλοίωτα τα χαρακτηριστικά μιας διεθνούς κρίσης που απειλεί την ειρήνη στη νοτιοανατολική Ευρώπη και "τον ευρύτερο γεωπολιτικό χώρο της ανατολικής Μεσογείου, οι πρωτοβουλίες που κατά καιρούς αναλήφθηκαν για την επίλυση τους δεν κατόρθωσαν να ριζώσουν στη ζωή του λαού της Κύπρου και να καρποφορήσουν. Σχέδια ή προτάσεις που απέβλεπαν άλλοτε στην προστασία της ενότητας του κυπριακού κράτους και άλλοτε στην κατάλυση της ανεξαρτησίας του και στο μοίρασμα του εδάφους του μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, διατυπώνονταν και προωθούνταν από διαφορετικές κατά περίπτωση εθνοπολιτικές δυνάμεις· οι επιλογές τους όμως, όσο κι αν εμφανίζονταν διαμετρικά αντίθετες, απέβλεπαν στην εξυπηρέτηση του ίδιου στόχου: της λειτουργίας της Κύπρου σαν προχωρημένης βάσης του NATO στην ανατολική Μεσόγειο είτε υπό τη μορφή ενός ενιαίου γεωπολιτικού χώρου (καθεστώς ανεξαρτησίας) είτε υπό τη μορφή δύο ασύνδετων μεταξύ τους «εξαρτημάτων» των αμυντικών συστημάτων της Ελλάδας και της Τουρκίας, συστημάτων που, με τη σειρά τους, ήταν ασύμμετρα ενσωματωμένα στο NATOϊκό σύστημα στρατηγικής ασφάλειας (διχοτόμηση).

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Η μεγάλη καθυστέρηση της έκδοσης των -Τετραδίων, ζημιώνει ίσως το άρθρο αυτό, που εδώ και πολύ καιρό μας έχει σταλεί. Ελπίζουμε στην επείγεια του συγγραφέα και του αναγνώστη που κατανοούν τις μεγάλες "νομομ.κ.-ς" δυσκολίες που συναντούν τα -Τετράδια» όπως άλλωστε και όλα τα αντίστοιχα περιοδικά.

1.1. Εμπνευστές και «εκτελεστικοί φορείς» των σχεδίων «ενίσχυσης της κυπριακής ανεξαρτησίας» ήταν η ελληνική αστική εξουσία και η νεοπαγής ελληνοκυπριακή αστική τάξη. Για την πρώτη —που παλινορθώθηκε, μετά τις περιπέτειες της δεκαετίας του '40, με την ένοπλη ιμπεριαλιστική επέμβαση— η προάσπιση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, ουδέποτε αποτέλεσε στόχο μιας εθνικής στρατηγικής. Στην πραγματικότητα, η υπαγωγή της ελληνικής εθνικής στρατηγικής στη ΝΑΤΟϊκή ενσωμάτωση, στέρησε από τη χώρα «τη δυνατότητα εκδήλωσης και διαμόρφωσης των εξωτερικών στοιχείων της κυριαρχίας (περιφερειακή εξωτερική πολιτική) με άξονα τις ελληνικές ανάγκες στον τοπικό ορίζοντα, όπου η ελληνική κυριαρχία δοκιμάζονταν καθημερινά¹ (βαλκανικές χώρες, Τουρκία). Κατά συνέπεια, η υποστήριξη προς την Κύπρο και την ανεξαρτησία της παρέχονταν αφειδώς στο μέτρο, ακριβώς, που αυτό το καθεστώς δεν αντιστρατεύονταν το θεμελιακό προορισμό του εδαφικού χώρου του νησιού —στη διαχείριση του οποίου συνέβαλε η Ελλάδα με βάση τις διεθνείς συνθήκες του 1959²— σαν προέκταση της ατλαντικής στρατηγικής διάταξης.

Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη, από την πλευρά της, εγγυόνταν με αξιοθαύμαστο δυναμισμό αυτόν τον προορισμό. Η θεμελιακή επιλογή της υπέρ της διατήρησης της ανεξαρτησίας της Κύπρου, υλοποιούνταν, καταρχή, με την προσπάθεια της να ενσωματώσει τις λαϊκές μάζες σ' ένα εποίκοδόμημα που λειτουργούσε δημιουργώντας μία μικροαστική νοοτροπία σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, με έντονα τα στοιχεία της καταναλωτικής ευδαιμονίας και του νεοπλουτισμού· ωστόσο, η οικονομική ευρωστία των ελληνοκυπρίων στην περίοδο 1960- 1974, κάλυπτε μία επιφάνεια χωρίς υπόβαθρο αυτόνομων οικονομικών δομών: οι πόλοι κίνησης της κυπριακής οικονομίας ήταν ένα παραγωγικό σύστημα που εξαρτιόταν από τη συγκυρία των ξένων αγορών (γεωργία με εξαγωγικό προσανατολισμό) και από συναλλαγματογόνες πηγές όπως ο τουρισμός, τα εμβάσματα των μεταναστών, οι δαπάνες των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων του νησιού (ΕΛΔΥΚ, βρετανικές βάσεις, ΟΗΕ). Είναι ευνόητο βέβαια, όσο και γνωστό, ότι αυτοί οι πολιτικοκοινωνικοί προσανατολισμοί, κάθε άλλο παρά είχαν σα συνέπεια την ενθάρρυνση οποιασδήποτε απόπειρας αμφισβήτησης του ρόλου της Κύπρου σαν βάσης των ατλαντικών δυνάμεων— μετά το 1965, με την ανοχή ή, σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, με τη ρητή συγκατάθεση του προέδρου Μακαρίου³, οι «κυρίαρχες» βρετανικές βάσεις του νησιού (στο Ακρωτήριο και στη Δεκέλεια), παρά τη ρητή διάταξη των συμφωνιών του 1959 ότι δεν θα επιτρέπονταν να χρησιμοποιηθούν από στρατεύματα άλλων χωρών (πλην της Μ. Βρετανίας), εξελίχθηκαν σε ορμητήρια των αμερικανικών κατασκοπευτικών αεροπλάνων που οι στόχοι των αποστολών τους ήταν τα γειτονικά αραβικά κράτη· εξ άλλου, η εκτεταμένη στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στην Κύπρο αποδείχτηκε με την ευκαιρία της σύγκρουσης στο Λίβανο (1975), όταν οι αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις, που στεγάζονταν σε ειδική πτέρυγα της βάσης του Ακρωτηρίου, πολλαπλασιάστηκαν για να επέμβουν, «αν υπήρχε ανάγκη», ώστε να διασώσουν τους αμερικανούς υπηκόους του Λιβάνου.

1.2. Εμπνευστές των σχεδίων διχοτόμησης της Κύπρου ήταν οι ιθύνοντες της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ· το ρόλο του προνομιακού «εκτελεστικού φορέα» αυτών των σχεδίων ανέλαβαν οι Τούρκοι και, εν είδει θλιβερού προπομπού της δράσης τους, τα ελληνικής και ελληνοκυπριακής υπηκοότητας έμμισθα όργανα των αμερικανικών υπηρεσιών στην Ελλάδα και την Κύπρο. Γνωρίζοντας την αμετάθετη αντίθεση των

ελληνοκυπρίων σε κάθε σκέψη φαλκίδευσης του χώρου κυριαρχίας τους, όπως και την πρόσδεση της ελληνικής αστικής εξουσίας στις εκάστοτε αποφάσεις της ελληνοκυπριακής διοικήσεως (δόγμα του «η Λευκωσία αποφασίζει και η Αθήνα συμπαρίσταται...»), οι ΗΠΑ προώθησαν τα διχοτομικά σχέδια της Κύπρου με ένα βασικό στόχο: τη μεταβολή του νησιού σ' ένα κοινό ελληνοτουρκικό, ευαίσθητο σημείο όπου θα μπορούσαν να δημιουργούνται άμεσες καταστάσεις έντασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, δίνοντας έτσι στην αμερικανική διπλωματία τεράστιες δυνατότητες για τον έλεγχο των δύο χωρών που αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο του ατλαντικού συστήματος.

Κάθε φορά που εντεινόταν οι κοινωνικές σχέσεις στη μία ή και στις δύο χώρες, οι ΗΠΑ αναζητούσαν στην Κύπρο και στα διχοτομικά τους σχέδια την ασφαλιστική δικλείδα για τη διατήρηση των δύο χωρών κάτω από την επιρροή τους, «κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου» για τη συνοχή της ατλαντικής συμμαχίας, που προέρχονταν από την αδιαλλαξία της μίας χώρας κατά της άλλης και προσφέροντας τις «καλές υπηρεσίες» τους με τις προτάσεις «συνεργασίας» μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, είτε στο χώρο της σύγκρουσης (Κύπρο), είτε στα πλαίσια των διακρατικών σχέσεων των δύο χωρών. Πραγματικά, δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Μ. Βρετανία ενθάρρυνε την πρωτοβουλία του προέδρου Μακαρίου για την αναθεώρηση του συντάγματος του 1960 τη στιγμή που προεξοφλούνταν η αντίθεση της Τουρκίας, σε μία περίοδο που οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα δεν ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές για τα συμφέροντα των ατλαντικών δυνάμεων (1963).⁴ Δεν είναι επίσης τυχαίο ότι το επίσημο αμερικανικό σχέδιο διχοτόμησης της Κύπρου (σχέδιο Άτσεσον) προωθείται σε μία περίοδο πολιτικής συνειδητοποίησης των λαϊκών μαζών, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Τουρκία (1964), ούτε ότι η λύση της τουρκικής εισβολής προωθήθηκε από τις ΗΠΑ σε μία περίοδο που χαρακτηρίζονταν από την αστάθεια των καθεστώτων των δύο χωρών. Τέλος, επιβεβαίωση αυτής της λογικής των αμερικανικών προθέσεων αποτελεί το γεγονός, ότι τα σχέδια διανομής του εδάφους του νησιού στην Ελλάδα και την Τουρκία συνοδεύονταν πάντοτε από συγκεκριμένες προτάσεις για την καπιταλιστική σύνδεση των δύο χωρών· αυτή τη σκοπιμότητα εξυπηρετούσε το «άρθρο 12» του σχεδίου Άτσεσον σύμφωνα με το οποίο «το κοινόν αμυντικόν όργανον Ελλάδος και Τουρκίας (σημ. Π.Ν.Σ.: που θα διαχειρίζονταν τις τύχες της Κύπρου) δεν θα περιορίζεται εις την στρατιωτικήν συνεργασίαν, αλλά θα επεκτείνεται και εις την πολιτικήν και τουριστικήν» (sic)⁵ την ίδια σκοπιμότητα εξυπηρετούσαν οι προτάσεις του γερουσιαστή Τζάβιτς για τη δημιουργία κοινών ελληνοτουρκικών επιχειρήσεων που διατυπώθηκαν λίγο πριν από την υπογραφή του πρωτοκόλου Τούμπα - Τσαγλαγιαγκιλί (1966). Οι προτάσεις Τζάβιτς, εμπλουτισμένες με νέα σχέδια συνεργασίας («Εγνατία οδός») θα επαναφερθούν εξ άλλου το 1971, στα πλαίσια της αμερικανόπνευστης πρότασης του Παπαδόπουλου για τη συγκρότηση «ελληνοτουρκικής ομοσπονδίας» και τη «συμπεφωνημένη λύση» του κυπριακού προβλήματος.⁶

1.3. Η λύση της διχοτόμησης του νησιού σε *ελληνοκυπριακό* και *τουρκικό* τμήμα, που προκρίθηκε από τις ΗΠΑ με την τουρκική στρατιωτική εισβολή του 1974, έμμεσα μπορεί να σημαίνει ότι είχε κριθεί, εκείνη την περίοδο, πως με τη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Κύπρου θα διακυβεύονταν η απορρόφηση της από το ατλαντικό στρατηγικό σύστημα· τη θεώρηση αυτή πιθανό να ενίσχυε η απόφαση του προέδρου

Μακαρίου να απαλλαγεί από την ασφυκτική κηδεμονία που του επέβαλε το ελληνικό στρατιωτικό (και πριν από το 1967, το πολιτικό) καθεστώς με την παρουσία των ελλαδιτών αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς. Ωστόσο, το είδος της ανεξαρτησίας που οραματίζονταν και που υλοποιούσαν οι ελληνοκύπριοι, προκάλεσε πρωταρχικά, την αντίδραση ενός άλλου κοινωνικού σχηματισμού, της Τουρκίας.

1.3.1 Οι συνέπειες της επιλογής των ελληνοκυπρίων να θεμελιώσουν «πάνω στην άμμο» το οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο του «ανεξάρτητου» κυπριακού κράτους, εντοπίζονταν στη δυνατότητα που με τον τρόπο αυτό προσέφεραν σ' ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού του νησιού, στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, να διαφύγει από τους κόλπους του κυπριακού κοινωνικού σχηματισμού· αυτή η διαφυγή, συνοδεύονταν και κατέληγε στη λειτουργική απορρόφηση της τουρκοκυπριακής κοινότητας από τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς μηχανισμούς του «εθνικού κέντρου» της, της Τουρκίας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα του τουρκικού κοινωνικού σχηματισμού δεν είναι η ταξική σύγκρουση αλλά η κοινοτική συνοχή, αφού στους κόλπους του συνυπάρχει με την υπανάπτυκτη καπιταλιστική δομή, ένας προκαπιταλιστικός τομέας κοινωνικών σχέσεων· το αποτέλεσμα αυτής της συνυπάρξεως είναι η συγκρότηση ενός πολιτισμικού συνόλου για το οποίο οι ταξικές συγκρούσεις δεν έχουν τόση σημασία όση σημασία έχει η αμφισβήτηση των ιδεολογικών λειτουργιών του αναγνώρισης και επάρκειας, απ' οπουδήποτε κι αν προέρχεται. Στο επίπεδο αυτό, η στρατιωτική γραφειοκρατία της χώρας, με την παράδοση που τη βαραίνει σαν της δύναμης εκείνης που κατόρθωσε ν' αποτρέψει το διαμελισμό της χώρας και να οργανώσει το τουρκικό έθνος σε συνθήκες εθνικής κυριαρχίας, εκφράζει και συντηρεί τις προσδοκίες και των δύο τομέων της τουρκικής κοινωνίας, χωρίς να έχει απορροφηθεί από το ιμπεριαλιστικό κύκλωμα με το οποίο ωστόσο συνέπραξε, ωθούμενη όχι από την πίεση μιας αστικής τάξης που κινδύνευε από την όξυνση των κοινωνικών αγώνων (όπως αντίθετα συνέβη στην περίπτωση της ελληνικής στρατοκρατίας), αλλά από τον προαιώνιο φόβο του διαμελισμού του κράτους και της συρρίκνωσης του τουρκικού έθνους.

Με δεδομένη την παρουσία του τουρκικού στρατού στην Κύπρο μετά την ανεξαρτησία (στα πλαίσια των συμφωνιών του 1959) αλλά και μέσα σε συνθήκες που, στο εσωτερικό της Τουρκίας, τον επέβαλαν σαν ουσιαστικό ρυθμιστή της πολιτικής ζωής με αυξημένο βάρος στη διαχείριση των κοινωνικών σχέσεων, η τουρκική κοινότητα της Κύπρου αποτέλεσε το προνομιακό πεδίο επιβεβαίωσης της ικανότητας της τουρκικής στρατοκρατίας να εξασφαλίζει τη λειτουργία των κοινωνικών ισορροπιών, στο βαθμό βέβαια που αυτό το τμήμα του τουρκικού έθνους εμφανίζονταν ότι απειλείται με κοινωνικό και πολιτισμικό αφανισμό.

1.3.2. Δεν είναι δυνατό βέβαια, να δώσει κανείς πίστη στη σημερινή «οδύνη» των πολιτικών εκπροσώπων και των διανοουμένων της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης για την «ευκαιρία που χάθηκε», στη διάρκεια της περιόδου 1960 - 1974, ώστε η τουρκοκυπριακή κοινότητα να ενταχθεί λειτουργικά στην κυπριακή κοινωνία, αφού αυτές οι δυνάμεις απέκλεισαν συνειδητά αυτή τη δυνατότητα, διαχειριζόμενες την «ανεξαρτησία» του κυπριακού κράτους· ούτε, από την άλλη πλευρά, είναι δυνατό να μην παραδεχτεί κανείς ότι η τουρκική εισβολή προκάλεσε ανεπανόρθωτη βλάβη στην ψυχολογία της ειρηνικής συμβίωσης των δύο κοινοτήτων του νησιού, στερώντας την τλέον από κάθε υλικό και ιδεολογικό υπόβαθρο. Δεν είναι όμως δυνατό να μην επιση-

μανθούν ορισμένα παραδείγματα για το βαθμό στον οποίο η πολιτική προοπτική της ανεξαρτησίας, έτσι όπως γίνονταν αντιληπτή από την ελληνοκυπριακή πολιτική εξουσία, αντιστρατεύονταν τη ζωτική ανάγκη για μία λειτουργική συμβίωση των δύο κοινοτήτων.

Σημείο αναφοράς αποτελεί, καταρχή, η πρωτοβουλία του προέδρου Μακαρίου να προτείνει την αναθεώρηση του συντάγματος του 1960 χωρίς να έχει προηγηθεί συνεννόηση με τους τουρκοκύπριους και να ζητηθεί η σύμπραξη τους: όταν οι ελληνοκύπριοι, μετά τις συγκρούσεις του Δεκεμβρίου 1963 και την παραίτηση των τουρκοκυπρίων από τις θέσεις που κατείχαν στον κρατικό μηχανισμό, μπήκαν στα γραφεία του τουρκοκύπριου αντιπροέδρου Καουτσούκ, βρήκαν μισοτελειωμένο χειρόγραφο κείμενο του, με το οποίο απέρριπτε μεν τις προτάσεις Μακαρίου για αναθεώρηση του συντάγματος αλλά δέχονταν να διαπραγματευτεί το όλο πρόβλημα.⁷ Το δεύτερο και τελευταίο, αλλά περισσότερο σημαντικό, σημείο αναφοράς αποτελούν οι διακοινοτικές διαπραγματεύσεις της περιόδου 1968 - 1974 μεταξύ του Γ. Κληρίδη και Ρ. Ντεκτάς που πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε. και με τη συμμετοχή, μετά το 1971, των εμπειρογνομόνων Ελλάδας και Τουρκίας. Έξι περίπου χρόνια και αρκετές δεκάδες μαραθώνιων συναντήσεων χρειάστηκαν για να προσδιοριστούν τα βασικά πλαίσια μιας νέας κρατικής οργάνωσης στην οποία «οι τουρκοκύπριοι θα μετείχαν κατ' αναλογία της αριθμητικής τους δυνάμεως». Ωστόσο, δεν υπάρχει ιστορικό προηγούμενο ενοποίησης ανταγωνιστικών εθνικών ομάδων κατά το οποίο η προοπτική διαμόρφωσης κοινών θεσμών και τρόπων διακυβέρνησης να θεωρείται ότι αρκεί για την προαγωγή μιας διαδικασίας λειτουργικής συνεργασίας μεταξύ τους: στην πράγματι, οι ελληνοκύπριοι, αρκούσαν στη διαδικασία των διακοινοτικών συνομιλιών, πιστεύοντας μία κρατική συνείδηση ενώ, από την άλλη πλευρά, συναισθήματα οικονομικής αυτάρκειας και κοινωνικής υπεροχής τους οδηγούσαν στο να αναγνωρίσουν σαν ένδειξη επικοινωνίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων το γεγονός, ότι «οι τουρκοκύπριοι περνούσαν καθημερινά στον ελληνικό τομέα της Λευκωσίας για να εργαστούν στις ελληνικές επιχειρήσεις, ξαναγυρνώντας το βράδυ στους μαχαλάδες του τουρκικού τομέα της κυπριακής πρωτεύουσας».⁸ Με τον τρόπο αυτό, οι τουρκοκύπριοι παρέμειναν οικονομικά και κοινωνικά εξαρτημένοι από την Τουρκία και την οικονομική βοήθεια που τους χορηγούσε: αυτή όμως η βοήθεια, ετπαύ ήταν ούτε θα μπορούσε να ήταν τέτοιας έκτασης ώστε να στηρίζει ένα μόρφωμα αυτόνομης τουρκοκυπριακής πολιτείας συνεπάγονταν την πλήρη εξάρτηση τους από τη μητρόπολη και, κύρια, από την τουρκική στρατοκρατία σε ό,τι αφορά την ικανοποίηση της ανάγκης τους για ιδεολογική αναγνώριση και επάρκεια μέσα σ' ένα καθορισμένο κοινωνικό και πολιτισμικό σύνολο.

• 4. Την απαραίτητη προσπάθεια για τη λειτουργική προσέγγιση των δύο κοινοτήτων, που θα *ωθούσε* αποφασιστικά τις διακοινοτικές διαπραγματεύσεις για τον καθορισμό του θεσμικού πλαισίου των διακοινοτικών σχέσεων, αντικατέστησε η ελληνοκυπριακή διοίκηση, με την προσπάθεια στήριξης και αναγνώρισης αυτών των διαπραγματεύσεων στο ενδιαφέρον με το οποίο η ΕΣΣΔ και τα καθεστώτα κρατικού καπιταλισμού του Τρίτου Κόσμου περιέβαλαν το στόχο της «προστασίας της ανεξαρτησίας και της ενότητας του κυπριακού κράτους». Ιδιαίτερα όμως για την ΕΣΣΔ, που ευνοούσε πραγματικά την κρατική ύπαρξη της Κύπρου λόγω των μεγαλύτερων περιθωρίων

επιρροής που θα μπορούσε να έχει σε σχέση με την προοπτική απορρόφησης του νησιού από τα δύο «εθνικά κέντρα», η Τουρκία περιβάλλονταν από μία αναμφισβήτητο σπουδαιότερη στρατηγική σημασία· το γεγονός αυτό την ανάγκασε να είναι τόσο ανεκτική στις βλέψεις της Τουρκίας εναντίον του κυπριακού κράτους και, σε τελευταίο ανάλυση, να συγκατατεθεί σιωπηρά στην υλοποίηση του σχεδίου καταλήψεως, από την Τουρκία, του 40% του κυπριακού εδαφικού χώρου.

Από το 1974 μέχρι την πρόσφατη αλλαγή του πολιτικού σκηνικού στην Ελλάδα, και ενώ εξακολουθούσε (και εξακολουθεί) να αιωρείται η απειλή της ολοκληρωτικής κατοχής της Κύπρου και της εξαφάνισης του κυπριακού ελληνισμού, η ανάγκη της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, καταρχή να επιβιώσει σαν κυρίαρχη τάξη στο εσωτερικό ενός κράτους που τα όριά του είχαν σημαντικά περιοριστεί, της έκανε ζωτική τη συνείδηση της πολιτικής διεύρυνσης της μεσαίας τάξης, στην οποία ενσωματώθηκαν οι (αγροτικής προελεύσεως) πρόσφυγες· η ανάγκη της επίσης να περισώσει στο εξωτερικό το κυπριακό κράτος (ή ό,τι απέμεινε από αυτό), την υποχρέωσε να υποστεί λει δραστικά τη σημαία του «ανήκομεν εις την Δύσιν» απέναντι στην ΕΣΣΔ Κατ' τα κράτη του ανατολικού μπλοκ, **Kat** να εκποιήσει χωρίς κανένα ουσιαστικό αντάλλαγμα τον εθνισμό της, προσθέτοντας μία ακόμη «διέξοδο» στην κοσμοπολίτικη νοοτροπία που καλλιεργούσε στον πληθυσμό. Με άλλα λόγια, επιχειρώντας να στηρίξει τη βιωσιμότητα του κυπριακού κράτους στην αυξημένη επιρροή που διέθετε η ΕΣΣΔ στις διεθνείς σχέσεις και που συνέπιπτε με κάποια αμερικανική αναδίπλωση, η ελληνοκυπριακή πολιτική ηγεσία φάνηκε ότι τίποτα δεν διδάχτηκε από τη δεκαεπεντάχρονη διαχείριση του κυπριακού σαν προβλήματος της διεθνούς ή της μεσογειακής πολιτικής συγκυρίας. Σε μία περίοδο που έχει εξαφανιστεί κάθε ιστός κοινωνικής, πολιτισμικής και πολιτικής επικοινωνίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων της Κύπρου, αυτή η συγκυρία των τελευταίων επτά χρόνων, με τη μορφή της μεσολάβησης άλλοτε του ΟΗΕ και άλλοτε, άμεσα, της αμερικανικής διπλωματίας και με την ανοχή της ΕΣΣΔ, οδήγησε τους ελληνοκύπριους σε καινούργιες διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους της τουρκικής κοινότητας, οι οποίες ισοδυναμούσαν με διαπραγματεύσεις για την εξασφάλιση καλύτερων όρων αποδοχής των τετελεσμένων γεγονότων που δημιούργησε η τουρκική εισβολή το 1974.

2. Διακόπτοντας την παράδοση της πολιτικής της συμπαράστασης στις αποφάσεις και πρωτοβουλίες των ελληνοκυπρίων που ακολούθησαν στη διάρκεια της περιόδου 1974 - 1981 οι συντηρητικές ελληνικές κυβερνήσεις, ο πρωθυπουργός κ. Α. Παπανδρέου, με αφετηρία την πρόσφατη επίσκεψη του στην Κύπρο, φιλοδοξεί να «επαναποθετήσει» το κυπριακό πρόβλημα στα διεθνή πλαίσια. Πραγματικά, σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες της εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ και τους «έγκυρους» ερμηνευτές της,⁹ η επίσκεψη του κ. Παπανδρέου στην Κύπρο αποτέλεσε το προοίμιο μιας «άμεσης και πολύπλευρης διπλωματικής δραστηριότητας» που σύντομα πρόκειται να αναπτυχθεί με στόχο την αξιοποίηση ενός διεθνούς πολιτικού κλίματος, ευνοϊκού για τις ελληνικές θέσεις που σχετίζονται με τις προοπτικές επίλυσης του κυπριακού προβλήματος.

Στο μέτρο που με τις θέσεις αυτές επιδιώκεται η άρση των καταστροφικών συνεπειών της τουρκικής εισβολής για την υπόσταση του κυπριακού κράτους, την εδαφική του ακεραιότητα και την απρόσκοπτη άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του

η διεθνής συγκυρία που τοποθετείται ευνοϊκά απέναντι στην επιδίωξη αυτή και της οποίας είναι δυνατό να γίνει κάποια επωφελής χρήση, εντοπίζεται σε ένα και μοναδικό παράγοντα: στη δυσμενή στάση που τηρούν απέναντι στην Τουρκία οι κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών χωρών, εξαιτίας της ασυμβίβαστης με τα «δημοκρατικά ιδεώδη» συμπεριφοράς της χούντας των στρατηγών. Η στάση αυτή συμβάλλει, σε κάποιο βαθμό, στην εντεινόμενη πρόσδεση της Τουρκίας στο σύστημα στρατηγικής ασφάλειας που διατηρούν οι ΗΠΑ στην ανατολική Μεσόγειο. Ο παράγοντας αυτός «μεταφράζεται», σύμφωνα πάντοτε με τις κυβερνητικές διακηρύξεις και τις ερμηνείες τους, σε «αυξημένα περιθώρια κινητικότητας» με επίκεντρο το κυπριακό στον ευρωπαϊκό χώρο, μια που ήδη ο χώρος αυτός, παρά την ισχυρή επιρροή που ασκούσαν οι ΗΠΑ (ΝΑΤΟ, ΕΟΚ, Συμβούλιο της Ευρώπης), έχει αναδειχτεί από την κυβέρνηση Παπανδρέου σε κεντρικό πεδίο υλοποίησης της διπλωματικής της μάχης για το σύνολο των άμεσων και ζωτικών εθνικών θεμάτων.

Σε τελευταία ανάλυση, είναι δυνατό να υποθέσουμε ότι οι κυβερνητικές προθέσεις μπορούν να συνοψιστούν στο ακόλουθο σχήμα δράσης: στο βαθμό που οι κυβερνήσεις των ισχυρότερων ευρωπαϊκών χωρών (Γαλλία, Γερμανία) έχουν την πρόθεση να αμφισβητήσουν έμπρακτα τη σκοπιμότητα συνάρτησης των ευρωπαϊκών συμφερόντων με τα συμφέροντα που εξυπηρετεί το ατλαντικό σύστημα στρατηγικής ασφάλειας, ή πειστική προβολή του κυπριακού που πηγάζει από την τουρκική επεκτατική πολιτική και την *αποκλειστική* ατλαντική της εξάρτηση, θα οδηγήσει τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στο να το καταλογίσουν στο «παθητικό» που η Τουρκία εκπροσωπεί για τα ευρωπαϊκά συμφέροντα, με ευνοϊκές επιπτώσεις για τις ελληνικές επιδιώξεις. Θα πρέπει όμως να θεωρηθεί σαν αυθαίρετη ερμηνεία αυτών των κυβερνητικών προθέσεων η διαπίστωση ότι η υλοποίηση τους θα σημαίνει, για μια ακόμη φορά, τη διαχείριση του κυπριακού σαν προβλήματος μιας διεθνούς (ευρωπαϊκής) συγκυρίας, την ένταξη του δηλαδή σε διαθέσεις και διαδικασίες, τις οποίες η ελληνική (και η ελληνοκυπριακή) πλευρά δεν θα είναι σε θέση επ' άπειρο να ελέγχει;

²1. Παίρνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις του πρώτου μέρους του σημειώματος σχετικά με τις διακοινοτικές σχέσεις, ένα άλλο σκέλος των πρόσφατων δηλώσεων του κ. Παπανδρέου πιθανόν να θεωρηθεί ότι προμηνύει μια πραγματική επανατοποθέτηση του κυπριακού προβλήματος. Πρόκειται για τη δήλωση του πρωθυπουργού σύμφωνα με την οποία, οι «σημαντικές διαφοροποιήσεις στο διεθνή χώρο» - που του «επιτρέπουν (...) συγκρατημένη φυσικά αισιοδοξία» - δεν θα οδηγήσουν σε κάποια «τεχνική Μεσολάβηση» ανάλογη με κείνες που δοκιμάστηκαν στο παρελθόν στο κυπριακό, αλλά στο να ενθαρρύνουν κάποιο «ρόλο καταλύτη» στο διεθνή χώρο», που προορισμός του θα ήταν η επίσπευση της προσέγγισης των αντιπάλων μερών.¹⁰

Παραβλέποντας την αοριστία με την οποία περιβάλλεται ο «ρόλος του καταλύτη» *αι η απόρριψη της τεχνικής μεσολάβησης -η σχετική δήλωση δεν θα μπορούσε να ήταν περισσότερο σαφής σ' αυτή τη φάση των προκαταρκτικών διερευνήσεων- είναι θεμιτό να της αναγνωρίσουμε ότι αναφέρεται σε μία μεθοδολογία που στη σύγχρονη πρακτική των διεθνών σχέσεων είναι γνωστή με την έννοια της «συμφιλίωσης» (conciliation). Σε μια εποχή που η προσφυγή των κρατιών σε όργανα διεθνούς μεσολάβησης ιδιαίτερα στα πλαίσια των διεθνών οργανισμών, αμφισβητείται σαν μέθοδος επίλυσης των διεθνών διαφορών εξαιτίας της δυσπιστίας με την οποία περιβάλλουν τα

ενδιαφερόμενα μέρη (ή κάποια από αυτά) τον μεσολαβητή και την αποστασιοποιημένη λειτουργία του —σε όλες τις περιπτώσεις, ο μεσολαβητής οπλίζεται με το κύρος ότι εκπροσωπεί αρχές ή θεσμούς, που δεν εξειδικεύονται ούτε συναρτώνται με τη δυναμική της συγκεκριμένης διεθνικής διαφοράς— η προσφυγή σε θεσμούς που δομούνται με την πρωτοβουλία και σύμφωνα με τις ειδικές ανάγκες των ίδιων των ενδιαφερόμενων κρατών, αποτελεί μία διαδικασία περισσότερο ελκυστική. Ο «συμφιλιωτής» (ο Σοφός —le Sage— σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του γάλλου διεθνολόγου J.P.Cot, που αντιδιαστέλλεται από τον Ηγεμόνα (le Prince) δηλ. το μεσολαβητή)¹¹ με μοναδικό όπλο του τον ορθό λόγο και το κύρος που πηγάζει από την εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων μερών, είναι σε θέση να υποδείξει το δρόμο που πρέπει να ακολουθήσουν για τη γεφύρωση του χάσματος που τους χωρίζει.

Με την προϋπόθεση ότι από την εμπειρία της υπερεικοσάχρονης πορείας των διακοινοτικών σχέσεων, οι ελληνοκύπριοι θα συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα αποφυγής μιας νέας «λύσης» του κυπριακού που θα εξακολουθεί να τροφοδοτεί τη δυσπιστία, τον ανταγωνισμό ή την εχθρότητα των δύο κοινοτήτων, η *συμφιλίωση* τους μέσα από μία μακροχρόνια (είναι αλήθεια) διαδικασία προσέγγισης, που θα υποκινηθεί από πρόσηπο κοινής αποδοχής, αποτελεί ένα πεδίο, στο οποίο θα έπρεπε να είχε ήδη δραστηριοποιηθεί η *ίδια* η ελληνοκυπριακή πολιτική ηγεσία, αναζητώντας τη συμπάρταση όλων εκείνων των εθνοπολιτικών δυνάμεων (στις οποίες συγκαταλέγεται και η Ελλάδα της «σοσιαλιστικής προοπτικής») που προσβλέπουν στην ειρήνευση της Κύπρου. Η ανάπτυξη και η εφαρμογή όλων εκείνων των συνηθειών και μεθόδων που Οι κριθούν σαν απαραίτητες για τη δημιουργία της αμοιβαίας επικοινωνίας των δύο κοινοτήτων και της ικανότητας ανταπόκρισης της κάθε μιας στις προσδοκίες της άλλης —στις προσδοκίες που σχετίζονται βέβαια, με τις αναλλοίωτες ιδιομορφίες τους και τις πολιτισμικές τους παραδόσεις— αποτελούν τους όρους της συμφιλίωσης και της απρόσκοπτης διατήρησης της ειρήνης στις μεταξύ τους σχέσεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ!

1. Κ. Ζουράρι. Το αμυντικό πρόβλημα της Ελλάδας. Α' μέρος, Αντί, Νο 34/1975, σελ. 13.
2. Βλ. τη συνθήκη στρατιωτικής συμμαχίας μεταξύ της Δημοκρατίας της Κύπρου, της Ελλάδος και της Τουρκίας της 16/8/1960.
3. Βλ. σχετικά Λ. Αξελού - Δ. Βεργή - Π. Χατζηπαύλου, Κύπρος: Από την αυτοδιάθεση ένωση στην διεθνοποίηση - διχοτόμηση. Τετράδια. Νο 1/1980, σελ. 27.
4. Από τις μαρτυρίες που υπάρχουν σχετικά με τη βρετανική «συμβολή» στην κρίση του 1963, βλ. Π. Σέρβα, Η κυπριακή τραγωδία. Πώς τα καταφέραμε **K a t** φτάσαμε στο μηδέν. Αθήνα 1975, σελ. 88-91.
5. Δαμωνίδη. Μνημόνιο για τον Ντην Άτσεσον. Αθήνα 1972. σελ. 33.
6. Βλ. τον ημερήσιο αθηναϊκό τύπο της 26/8/1966 και Α. Τρίτση. Εισβολή: επιστημονικά μεθοδευμένη ατλαντική επέμβαση στην ανατολική Μεσόγειο. Οικονομικός Ταχυδρόμος, Νο 1136/1976, σελ. 56.
7. Β. Μαθιόπουλου. Κυπριακό: αμάγαλμα πόθων ΚUI πειραματισμών. Το ΒΗΜΑ. 13/1/78.
8. E. Y. Colodny, Une communaute insulaire en Mediterranee Orientate: Les Turcs de Chypre. Revue de Geographie de Lyon, No 1/1971, σελ. 5.
9. Βλ. σχετικά την αρθρογραφία των Σ. Ζαχαριάδη στην Κυριακάτικη ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 28/2/82 και Γ. Καψή, στα ΝΕΑ, 2/3/82. Επίσης την ανάλυση του Γ. Γάτου στο ΕΘΝΟΣ, 16/12/81.
10. Συνέντευξη του κ. Α. Παπανδρέου στους έλληνες και ελληνοκύπριους δημοσιογράφους, όπως δημοσιεύτηκε στα ΝΕΑ, 2/3/82.
11. J. P. Cot, La conciliation Internationale. Paris 1968, σελ. 351.